

Rokkenbevordering

Mijn vrienden zijn dun als een vel. Ik heb er veel, en altijd weer andere. Per dag ongeveer vier. Vandaag een man met een hoed, morgen een hond die lacht.

Ik zit in de keuken en teken de godganse dag door, wat ik maar wil, en soms teken ik ook wat mijn moeder wil. Dan zegt ze: ‘Tekenen mij.’ Dan teken ik een vrouw die over haar schouder naar mij kijkt, en naar me glimlacht en in de soep roert.

Bart Moeyaert

Op een keer komt er een vrouw voor ons zorgen, omdat mijn moeder geelzucht heeft. Het tekenen is anders, omdat de vrouw mij niet kent. Ze zegt: ‘Tekenen een jeep.’ Ze weet niet dat ik niet graag auto’s teken. Een kraanauto gaat nog net, maar een jeep zegt mij niets. Ik doe niet wat ze vraagt. Het verschil zit in haar stem. Zij zegt alle dingen alsof ze antwoord geeft op een vraag. Ze spreekt met de stelligheid van mensen die een baard hebben laten groeien om wijzer over te komen, of een schort aantrekken als uniform. Haar toon sluit alle mogelijkheden uit, behalve de hare. Later kom ik nog meer mensen tegen die zo klinken. Hun stem is meestal hard. Ik doe meestal niet wat ze vragen. Mijn moeder gebruikt graag het woordje ‘als’. Ze belooft er veel mee, want ‘als’ geeft aan dat er een mogelijkheid is die niet de hare is. Haar ‘als’ maakt beelden in mij wakker. Ze zegt: ‘Zo denk ik dat het is, en als het gelogen is, is het nog straf.’

Bij het pellen van een ui heeft ze bedacht dat de hersens van een mens maar beter niet de grootte van een sjalotje kunnen hebben. Ze heeft het woord *rokkenbevordering* uitgevonden.

Hoe meer rokken, hoe dikker de ui, weet ze uit ervaring. Hoe meer beelden in een hoofd, hoe groter het hoofd. Dus benoemt ze de kleuren. Ze groet de dingen, zoals Marc ’s morgens de dingen groet. Ze vergelijkt haar oren met de mijne. Ze zegt dat ik naar de geluiden van mijn eigen mond moet luisteren. Ze vraagt me te tekenen wat ik in mijn hoofd zie, en ze spreekt het ook af met mijn vader: leve de rokkenbevordering, lieveling, leve de rokkenbevordering.

Mijn moeder heet Henriette Smessaert. Het zou fijn zijn als u haar naam noteerde. Vandaag en morgen zult u nog een paar keer aan haar denken, bijvoorbeeld op het moment dat u beseft dat de rokkenbevordering van mijn moeder de basis is van veel in het leven – ook van de doorgaande leeslijn. Iedereen heeft er baat bij om langs de ene kant voedsel te krijgen om over na te denken, en langs de andere kant honger te krijgen naar meer. Lezen is hongeren en eten tegelijk, zo denk ik dat het is, en *als* het gelogen is, is het nog straf.

Ik ben vier, en ik weet niet dat ik schrijver ga worden. Misschien ga ik lezer worden, maar alles is onzeker. Ik

krijg geen kartonboekjes toegestopt, daar is geen geld voor. Ik word niet voorgelezen, daar is geen tijd voor. Mijn vader moet hard werken, mijn moeder is een soort van Sneeuwwitje in het huis van de dwergen. Ik heb zes broers die allemaal leefkinderen zijn. Er is er niet één die ook maar een beetje naar een leeskind ruikt. Het enige wat al eens door het huis klinkt is een vers. *De spin Sebastiaan*, bijvoorbeeld, omdat het kan worden opgedreund, en omdat Sebastiaan aan het eind lawaaiig wordt doodgestampt en opgeveegd. Van dat gedicht worden mijn broers altijd opgewonden. Voor hen moeten de dingen die uit boeken komen op z’n minst lawaai maken. Maar ook lawaai bevordert de rokken, dus doe maar, jongens, dreun de gedichten maar op, en kun je ze ook zingen?

Ik ben de enige die zich meestal stilhoudt. Achter haar fornuis vouwt mijn moeder verpakkingen open, zodat ik op de onbedrukte kant kan tekenen. Soms teken ik op de bedrukte kant. Het kind van de *Betterfood* geef ik nieuw haar en nieuwe ogen. De mond knip ik uit, en plak ik omgekeerd weer vast. Tussendoor vraag ik wat voor letters er staan. *Betterfood*. Met een paar van die letters leer ik mijn eigen naam schrijven.

Van mijn vader krijg ik een schoolboek met grote aanwijsprenten in kleur. Het

boek ruikt lekker. Het is een schoolboek waarmee kinderen in Duitsland hun taal leren. Later hoor ik van mijn broers dat ik wekenlang rondzeul met het boek en het meestal ondersteboven hou. Een schoolboek uit Duitsland is ook ondersteboven leerzaam. Een banaan blijft een banaan, een peer blijft omgekeerd een peer, en op z'n kop is ook rechtop.

In het openingshoofdstuk van het boek *Pietertje Broma's Jeugdijaren* van de verder onbekende J.P. Baljé onderstreep ik elk woord met potlood, alsof ik elk woord een gewicht wil geven. Woorden van drie lettergrepen laat ik ongemoeid, wegens te moeilijk. Ik beleef plezier aan het uitspellen.

Het alfabet geeft macht. Naar het voorbeeld van Pietertje Brom ga ik kikkers vangen in de sloot, gewapend met een veel te grote emmer. Ik sta er niet bij stil dat ik het boek onder het stof op zolder vandaan heb gehaald. Ik heb niet door dat het verhaal uit de tijd is, toen het in sloten nog stikte van de kikkers en de stekelbaarzen. De sloot vlak bij ons huis is zwart en dood. Ik vang niks, maar het is wel bewezen: het leven in boeken is rijk en groot en dikwijls beter dan het leven in het echt.

Op mijn elfde word ik ziek. De dokter zegt dat mijn longen knellen omdat er te veel gedachten in mijn hoofd zitten. Dat klinkt onlogisch en zorgwekkend, maar het is niet iets waarvan je doodgaat. Ik ben erg bang voor de grote school, dat is het punt, en om de angst te vergeten, mag ik een tijd thuisblijven. Ik piep bij vlagen. Het lawaai houdt me niet van het lezen af. Ik lees veel. De stapels zijn niet aan te slepen.

Ons huis is niet van hout, maar in mijn verbeelding kraken de muren en ruikt het tot op mijn kamer naar krentenbrood. Blijkbaar voel ik in 1974 feilloos aan over welke warmte Astrid Lindgren het in haar boeken heeft. De warmte van de vrouwen in haar boeken lijkt op de warmte van de vrouwen in mijn leven – mijn grootmoeder, mijn moeder – en met uitbreiding: de warmte van het hele gezin en de buurtbewoners. Buiten mogen ze van Koeweit zingen, en schreeuwen dat er te weinig olie is, ik zit binnen, bij Lindgren op schoot.

Schrijvers maken hun boeken zelf. Dat is voor mij wat je noemt een feit, iets waar ik nooit dieper over heb nagedacht, zelfs niet meer bij stilsta. Schrijvers maken van karton, papier,

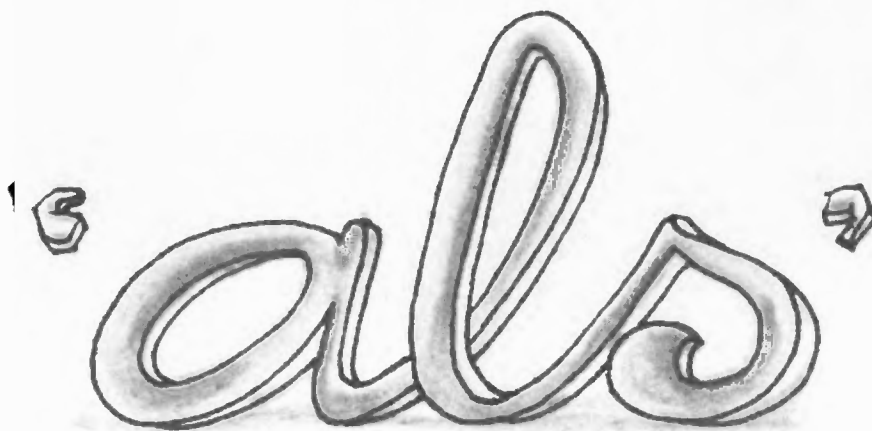
lijm en plakband één exemplaar van hun boek, en dat krijg ik dan in handen. Mijn handen worden aangeleerd altijd zorgzaam te zijn met boeken, omdat ze handwerk zijn. Ze zullen die liefde voor het boek als object nooit verliezen.

In de bibliotheek zie ik dat Paul Biegel twee boeken heeft geschreven over Haas. Het eerst boek heet *Haas*, het tweede ook. Ik neem ze allebei mee. Thuis merk ik tot mijn verbazing dat het twee dezelfde boeken zijn. Ijverige schrijvers maken dus meer dan één exemplaar van hun boek. Dat weet ik dan ook weer. Wat knap van ze.

Ik knip een getekend meisje uit de krant. Ze draagt een mini-jurk, ze heeft een hoed op met bloemen, ze loopt op hoge hakken en lange benen. Ik plak haar op karton en maak mijn eerste boek. Het is een roman voor volwassenen. Het boek heet *Barbara gaat naar Amerika*. De titel klopt niet. Barbara gaat niet naar Amerika. Ze gaat niet eens naar de luchthaven. Op bladzijde twee besef ik dat ik nog nooit in Zaventem ben geweest, en me niet kan voorstellen hoe het er daar toe gaat. Voor het eerst moet ik inzien dat ook de verbeelding zijn beperkingen heeft.

Op de grote school krijg ik het koud. Ik ben de enige die van de klank van het Latijn houdt, of sommige Griekse woorden grappig vind. Ik begin wel eens een zin met 'ik' en 'voel'. Dat is niet de bedoeling op een jongensschool, waar zinnen doorgaans met 'wij' en 'durven' beginnen. Met talent voor tekenen win ik geen vrienden, en het mag duidelijk zijn dat alleen meisjes blokfluit spelen.

Ik heb één klasgenoot waar ik vaak mee optrek, omdat hij net zo onpopulair is als ik. Hij leest verslagen van de Nasa

en is geabonneerd op *Natuur & Techniek*. Als hij mij vertelt over de Sputnik, blijf ik bij die mooie naam hangen, en mis de verdere gegevens over het tuig. Ook over het leven van het pantoffeldier weet mijn klasgenoot alles. Die kennis spreekt me niet aan. Wat mij bezighoudt zijn de pantoffels van het beest, maar daar zegt hij niets over. Mijn klasgenoot en ik hebben elkaar ongetwijfeld veel te vertellen, maar we luisteren niet goed naar elkaar.

Op een keer laat hij me een jampotje zien. Hij strooit er wat poeder van bij de drogist in, giet er nog iets anders bij, en schroeft het deksel dicht. In het potje begint er van alles te leven. Het mengsel van poeder en vloeistof spat met een zachte plof tegen de binnenkant van het deksel. Kijk, zegt mijn klasgenoot, en hij wijst het kobaltblauwe oerwoud in het potje aan, en legt de chemische reactie uit. Ik hoor hem wel, maar ik luister niet, al noem ik hem bijna mijn boezemvriend. Het jampotje vol giftige kleur en grillige vormen bewijst dat mensen

gefascineerd kunnen zijn door hetzelfde, maar op een totaal verschillende manier.

De rokkenbevordering van mijn moeder heeft resultaat. Door het veellezende heb ik ontdekt wat ik goed vind, en in de categorie 'goed' heb ik gradaties aangebracht: goed voor school of goed voor op zondagmiddag of goed voor het slapengaan. Er zijn boeken waarvan de leraren vinden dat ze leerzaam zijn, boeken die je snel vergeet, boeken waarvan je tot in je buik geniet. Er is ook: ronduit slecht. Mijn waardeschaal komt er in overleg met personages uit alle lagen van de boekenbevolking. Pietertje Brom om te beginnen, de triviale Cherry's, de betere triviale Pietje Bell, Lindgrens Pippi Langkous, Els Pelgroms kinderen van het Achtste Woud. Van elk personage uit lectuur en literatuur pik ik iets mee, en vorm me op die manier een beeld van de letteren en van de wereld. Zodra ik begin te merken dat mijn lievelingsboeken doorgaans de boeken zijn die niet gemaakt zijn, maar geschreven, kom ik tot de regel van de warme buik. Het is een lastige regel, omdat ik er alleen grote allesomvattende gebaren bij kan maken. De boeken die beantwoorden aan de regel van de warme buik hebben meer ziel dan rede, meer hart dan hoofd. Ik wijs dan woorden aan als 'thuis' en 'nest', en 'echt' en 'eerlijk', en 'taal', en sluit ze zo'n beetje in mijn armen. Soms ben ik zelfs geneigd om mijn wangen bol te maken, en met veel lucht het woord 'oer' uit te spreken. Alsof het dan om een verhaal gaat die uit een oerbuik komt.

Ik weet op mijn tiende niet wat literatuur precies is, maar door Pietje Bell, Pippi Langkous en De kinderen van het Achtste Woud ontwikkel ik een 'built-in, shock-proof shit detector'. Dat ding heb ik niet van mezelf zo genoemd. Dat ding heb ik later gekregen van Ernest

Hemingway, die ik niet graag lees, maar die interessante brieven over het schrijven heeft geschreven, en me er later, in één van zijn brieven op heeft gewezen dat je alleen zo'n ingebouwde, schokvrije shit-detector kunt ontwikkelen door veel te lezen.

Ik bedenken net iets: toen ik voor het eerst van de doorgaande leeslijn hoorde, zag ik een lijn voor me die bij punt a begon, en dan alsmaar doorging, alsmaar rechtdoorging. Maar ik vergis me, natuurlijk. De doorgaande leeslijn gaat door, maar niet rechtdoor. De doorgaande leeslijn is een cirkel. Soms groter, soms kleiner, als ringen van een ui. Voor ik het weet kom ik weer bij de rokkenbevordering terug. Maar goed.

Mijn vrienden van papier zijn erg dun, en verder is er niemand. Ik ben geen voetballer. Ik ben geen jongen die mensen opzoekt. Ik ben twaalf en een eenling. Het tekenen heb ik ingeruild voor het schrijven. Mijn eerste boek heeft twaalf hoofdstukken, en twaalf bladzijden.

Ik koester mijn vrienden van papier. Pietje, Pippi, De kinderen van het Achtste Woud, ze zijn er allemaal getuige van hoe ik oefen in alleen-zijn. Tsjechov zegt dat hij in zijn hoofd een heel leger mensen heeft die hem smeken ze vrij te laten, en ze een opdracht te geven. Ik heb geen leger in mijn hoofd. Ik probeer de wereld te begrijpen. Ik krimp in elkaar, maar ik verdwijnt niet. Ik ga dierenarts worden, of boswachter. Misschien ga ik iets met honden doen, in een circus. Schrijver is geen beroep, dus waarom zou ik dat worden. Maar schrijven, dat doe ik wel. Ik schrijf een verliefdheidsverhaal waarin ik mezelf opnieuw uitvind en een vriendin verzin die me in mijn hoofd gelukkig maakt. Ik schrijf *Duet met valse noten*.

Het boek wordt gepubliceerd als ik negentien ben, en ineens besta ik. Ik ben een schrijver. De mensen zeggen het: 'Je bent een schrijver.' Ze kijken niet goed. Ik ben een dierenarts die beesten openlegt of beter maakt. Ik aai graag, en op mijn beurt ben ik blij als een hond gaat kwispelen als hij mij ziet. Ik ben een boswachter die op een bos wacht en zich terugtrekt in de stilte. En tegelijk wil ik wel een pak aan, om in een circus op te treden. Maar de mensen zeggen dat ik een schrijver ben. Het boek dat ik heb geschreven is een jeugdboek. Dat wist ik zelf niet toen ik eraan werkte. Ik dacht dat ik mijn wereld vormgaf. Ik dacht dat ik probeerde niet te verdwijnen. Een jeugdboek, kijk eens aan. Het is een idee waaraan ik moet wennen.

Het is een idee waaraan ik nooit wen. Ik blijf de schrijver die ik altijd ben geweest. Ik schrijf de boeken waarvan ik vind dat ik ze moet schrijven, net zoals ik bij het eerste boek heb gedaan, en af en toe kan ik wel eens denken dat het boek dat ik heb afgewerkt misschien meer door kinderen gemaakt kan worden, of meer door zestienplussers, of door bejaarden, maar met die gedachte houdt het op. Schrijven is hongeren en eten tegelijk, zo denk ik dat het is, en als het gelogen is, is het nog straf. Boeken zijn complex als het leven, en omdat ik van het leven probeer te genieten, is lezen en schrijven een vorm van genot, en dat genot wil ik delen.

In 1988 word ik verliefd op een boek. Het is een verhalenbundel die *De Eierman* heet en wereldwijd jubelend wordt besproken. Janni Howker is een nieuwe stem die duidelijk met het schrijven bezig is, en niet in de eerste plaats aan leuke plots of aan lekker lezende kinderen denkt. Haar boek heeft vanaf het eerste moment een bijna magische uitwerking op me. Nog

niks gelezen en toch al een beetje vertrouwd.

BBC besteedt aan Janni Howker een compleet televisieprogramma. Eerst een verfilming van een verhaal uit de bundel, daarna een gesprek met de auteur. Ik zit verstomd naar haar te kijken. Ze lijkt een warm mens, daar begint het al mee. Op een gegeven moment loopt ze naar een steen toe in een desolaat Schots landschap. Met haar dunne vinger wijst ze een runeteken aan dat in de steen is uitgehouwen. Ze geeft toe dat ze niet weet wat het teken precies wil zeggen, maar het moet iets van heksen zijn, beweert ze. Dan glijdt haar vinger door de groef. Ze tekent de spiraal over, de bocht om, de bocht om, langzaam naar

het middelpunt toe. 'Dat is het,' zegt ze, 'dat is het, waar het bij boeken om gaat. Het steeds maar weer ontdekken van nieuwe gegevens. Om elke bocht ontdek je wat, om elke bocht ontdek je wat, en nog, en nog, tot je het hart raakt, en – pas op – dan moet je nog helemaal terug door het donker, de bocht om, de bocht om. En je weet niet hoe lang boeken doorwerken.'

Schrijven en het hart raken. Lezen en het in je buik voelen. Sinds ik Janni Howker een slakkenhuis heb zien natekenen, ben ik mijn regel van de warme buik altijd trouw gebleven, en van de rokkenbevordering van mijn moeder heb ik een wetenschap gemaakt. Als u aan de doorgaande leeslijn werkt, en even de moed kwijt bent om door te gaan met leeslijnen, denk dan aan mijn moeder. Als u haar naam nog niet heeft genoteerd, doe het dan nu. Ze heet dus Smessaert, met a e. Henriette Smessaert, van de rokkenbevordering.

Bart Moeyaert is auteur. Rokkenbevordering was de openingslezing van het colloquium over de doorgaande leeslijn, dat op 2 juni 2005 werd gehouden aan de Vrije Universiteit Amsterdam. De tekst is gebaseerd op fragmenten uit Bart Moeyaerts 56 kilometer, het boek met autobiografische notities dat in 2006 bij uitgeverij Querido verschijnt. Meer informatie over de auteur op www.bartmoeyaert.com. ■

